

Праксеологічні аспекти енцикліки «З праці своєї» Папи Івана Павла II

Глибока духовна криза, яку сьогодні переживає більшість українських громадян, частково пов'язана із неможливістю у повній мірі реалізувати себе у власній діяльності. Причина цього полягає не лише у екстенсивному характері вітчизняної соціально-економічної стратегії, яка дозволяє здійснювати повільні кроки на економічному полі головним чином за рахунок утисків і розсіювання людських ресурсів. Більшості працюючих в Україні бракує правильного відношення до організації власної праці та оцінки її результатів. виправленню ситуації могло б сприяти поширення праксеологічного знання [див.: 1]. Праксеологія – це наука, яка шляхом опрацювання і систематизації великої кількості джерел прагне виявити й популяризувати найбільш загальні норми людської діяльності з метою підвищення її ефективності.

Цікавим джерелом праксеологічного знання є видана у 1981 році енцикліка «З праці своєї» Вселенського Архієрея Івана Павла II, автора цілісної концепції «діючої особистості».

Метою нашої публікації є проаналізувати висловлені у згаданому документі ідеї щодо сутності праці та шляхи підвищення її ефективності.

Важливість розмови про працю Папа Іван Павло II оцінює в контексті обов'язку Церкви сприяти правдивому прогресу людини і суспільства. Для цього вона має «постійно нагадувати про гідність і права людей праці і засуджувати такі ситуації, в яких вони порушуються...» [2, с.113].

Іван Павло II проголошує працю «основним виміром людського життя». Аналіз тексту енцикліки дозволяє виділити декілька аспектів праці.

1) Праця як сутнісна ознака і покликання людини. Завдяки праці людина проявляє себе як особистість, тобто «суб'єктивна істота, наділена здібністю діяти планово й усвідомлено, яка здатна до самовизначення й прагне до самовираження» [2, с.123]. Особа як суб'єкт праці виконує різні функції, котрі мають сприяти самореалізації її людської природи і здійсненню власного покликання.

2) Праця як продовження справи Бога і спосіб єднання з ним. В енцикліці згадується «основна істина», згідно якої «...людина, котра створена на образ Божий, завдяки своїй праці стає учасником діла свого Творця і, – мірою своїх людських спроможностей, – подекуди далі його розвиває і доповнює, невпинно поступаючи вперед, відкриваючи захищені у цьому створінні засоби й вартості» [2, с.173]. Завдяки праці стверджується своєрідне «панування» людини над «землею», в процесі якого вона олюднює світ, наповнюючи своє життя цінністю та смыслом. Крім того, діючи, людина відтворює шлях Христа, який як «людина праці» належить «світу праці», і «...з любов'ю дивиться на цю працю, на її різні види, вбачаючи у кожному з них якусь особливу рису подібності людини до Бога» [2, с.176].

3) Праця як спосіб творення людини. «Праця – це благо людини, благо її людської природи, бо завдяки праці людина не тільки перетворює природу, пристосовуючи її до своїх потреб, але також реалізує себе як людина, а також, у певній мірі, більше «стає людиною», – стверджується в енцикліці [2, с.132-133]. Хоч праця і пов'язана із зусиллями та випробуваннями, особа розвивається завдяки любові до праці. Таким чином, праця має «наскрізь позитивний і творчий, виховний і достойний характер» [2, 136].

4) Праця як умова сімейного життя. «Праця становить основу формування сімейного життя, яке є правом і покликанням людини», – відзначає Іван Павло II [2, с.133]. Наголошуючи на сімейному характері людського життя, мислитель розглядає працю як умову створення сім'ї, котра потребує засобів утримання, що здобуваються завдяки праці,

а також підкреслює роль праці у процесі виховання людини у сім'ї. "Бо сім'я є одночасно співдружністю, яка може існувати завдяки праці й одночасно є першою внутрішньою школою праці для кожної людини", – проникливо зауважує Святіший Отець [2, с. 134].

5) Праця як сфера комунікації. Завдяки праці людина не тільки підтримує зв'язки з іншими суб'єктами праці та професійними спілками, але й стає причетною до справи цілих поколінь, усвідомлюючи себе частиною нації. Особа починає розуміти свою працю як примноження спільного блага не тільки своїх співвітчизників, але й "всієї людської сім'ї" [2, с. 135].

6) Праця як моральна повинність людини. Папа Іван Павло II говорить про працю як багатовекторний обов'язок особи: "Людина повинна працювати як з огляду на веління Творця, так і з огляду на свою ж людську природу, підтримка і розвиток якої потребує праці. Людина повинна працювати, зважаючи на ближніх, особливо свою сім'ю, але також з огляду на суспільство, до якого належить, націю, якої є сином чи дочкою, беручи до уваги всю людську сім'ю, якої є членом, будучи спадкоємцем праці поколінь, й одночасно одним із творців майбутнього тих, що вступають після неї у чергу історичних подій" [2, с. 152-153].

Таким чином, сутнісні аспекти праці немов відображають ціннісні орієнтації особи та мотиви її діяльності: перетворення світу і творення себе, забезпечення потреб індивідуальних та колективних (сім'я, нація, людство), участь у комунікації з собою, іншими та Богом. Все це виступає для людини добром.

Цікавими для праксеології є роздуми Івана Павла II про суб'єкт праці.

На тверде переконання Вселенського Архієрея, справжнім суб'єктом праці є і надалі залишатиметься людина. Іван Павло II критикує ліберальну і марксистські позиції матеріалістичного економізму, які схильні тлумачити людську працю як "товар", "анонімну робочу силу" або "знаряддя виробництва". Він підкреслює, що

тільки людина, незважаючи на характер своєї праці, є "її активним суб'єктом, а значить, справжнім винуватцем і творцем", "метою всього процесу виробництва" [2, с. 126-127].

Що ж до техніки і капіталу – ключових факторів економічного та соціального прогресу, котрі збільшують кількість продуктів праці і вдосконалюють їх, – то вони виступають лише створеними знаряддями й інструментами, пасивною причиною виробництва. Однак із "союзника" людини, ці засоби можуть стати її "супротивником", витісняючи особу, відбираючи у неї стимули діяти, перетворюючи на "свого раба". Перешкодити цьому, на думку мислителя, може утвердження "принципу пріоритету праці над капіталом", згідно з яким головною активною причиною виробництва є праця, а всі результати праці (в тому числі капітал і техніка) повинні служити їй.

Таким чином, в енцикліці стверджується примат особистості по відношенню до речей, праці людини перед капіталом як комплексом засобів виробництва.

Якщо основними критеріями оцінки діяльності людини класична праксеологія вважає насамперед ефективність, вигідність та економічність [3, с. 122], то Папа Іван Павло II проголошує першоосновою цінності праці саму людину – її суб'єкт, "Джерело гідності праці потрібно шукати насамперед не в її об'єктивному, а суб'єктивному вимірі", – стверджує Верховний Понтифік [2, с. 124]. Вказана позиція визначає подальші етичні висновки мислителя: "... Якщо істиною є те, що людина призначена й покликана до праці, то все ж насамперед праця "для людини", а не людина "для праці" [2, с. 124].

Серед основних бар'єрів, які на сучасному етапі перешкоджають ефективній організації людської діяльності та уповільнюють поступ спільнот і людства загалом, Іван Павло II називає насамперед недооцінку ролі особистості у трудовій діяльності і порушення прав "людини праці", надмірне захоплення можливостями техніки і капіталу, помилки у вивченні попиту на ринку праці і відповідні

прорахунки при плануванні освіти майбутніх спеціалістів, шкідливі наслідки бідності, безробіття і трудової еміграції тощо. Спільною причиною всіх згаданих негативних факторів, на думку мислителя, є порушення гідності людської праці. Однак філософ зауважує, що праця відноситься не тільки до економіки, але вміщує насамперед особисті вартості, а тому “сама ж економічна система і процес виробництва виграють тоді, коли саме ці особисті цінності повністю шануються” [2, с.151].

Аналіз енцикліки “З праці своєї” Папи Івана Павла II дозволяє, на нашу думку, виокремити низку праксеологічних рекомендацій щодо організації діяльності людини, в основу яких покладено універсальний принцип пошани праці особи та забезпечення її прав у трудовій сфері. Спробуємо передати їх у формі декількох узагальнених позицій.

1) Принцип справедливої оплати праці як компенсації цінності праці робітника передбачає виплату коштів і різних асигнувань у розмірі, необхідному для гідного забезпечення потреб життя і здоров'я особистості працівника та його сім'ї. Цей принцип також передбачає доплату матерям, котрі, виховуючи дітей – майбутніх “людей праці”, – реалізують не лише своє материнське покликання, але й виконують важливу суспільну функцію. Іван Павло II підкреслює, що “...всю систему праці необхідно так організувати і пристосувати, щоб було проявлено повагу до потреб особистості і форм її життя, перш за все домашнього життя, з врахуванням віку і статі” [2, с.162]. Мислитель вважає, що остаточно оцінка соціально-економічного устрою, принаймні, справедливості його функціонування, має визначатись в залежності від того, чи людську працю в цій системі правильно винагороджують [2, с.160].

2) Іван Павло II не забуває і про важливість дотримання принципу гармонізації праці і відпочинку не лише в процесі здійснення трудової діяльності, але і в періоди її згортання у зв'язку з виходом на пенсію. “Вона (людина – Р.П.) має наслідувати Бога як працюючи, так і відпочиваючи, адже Бог сам захотів надати їй свою творчу

дію у вигляді праці і відпочинку”, – нагадує Святіший Отець [2, с.174].

Мислитель наголошує на важливості правильної і доцільної організації праці на робочому місці. Крім того, місце роботи і процеси виробництва не повинні шкодити фізичному здоров'ю працівників і порушувати їх моральне здоров'я.

3) Принцип спільного споживання благ у сфері праці стверджує, що власність, набута працею, повинна служити праці, а не бути “у власності всупереч праці” чи “володінні для володіння” [2, с.147]. Ідея спільної власності на засоби праці найкраще втілюється за умови так званої “акціонерності праці”, яка передбачає участь працівників в управлінні та застосуванні прибутків підприємств. Іван Павло II підкреслює ефективність практики, коли людина знає, що спільне, на якому вона працює, є водночас її особистим. “Потрібно зробити все, щоб людина... могла відчувати, що вона трудиться на “своєму”, – закликає мислитель і застерігає. – В інакшому разі поставатимуть у цілому економічному процесі непередбачені втрати, – і не тільки економічні, але насамперед втрати в людині” [2, 151].

4) Принцип оптимального залучення працездатного населення до праці передбачає не лише підтримку ініціативи окремих осіб, а насамперед створення необхідних умов для діяльності здорових громадян, а також інвалідів, які б могли реалізувати своє право на працю в межах власних можливостей. Іван Павло II закликає завжди підпорядковувати працю гідності людини як суб'єкта праці, а не економічній вигоді. Мислитель вважає неефективною організацію діяльності, яка допускає хворобливі явища безробіття і відтік населення з країни в результаті трудової міграції. Ці процеси не тільки породжують у громадян прикре почуття обманутості, але й за певних обставин можуть спричинити справжню соціальну катастрофу.

5) Вселенський Архієрей наголошує на важливості раціонального планування необхідних пропорцій між різними видами зайнятості в масштабі окремих спільнот і

держав, враховуючи не тільки їхнє економічне, але й культурне життя. Доступна освіта має спрямовуватись у сфери зайнятості та послуг, які потребує спільнота. В іншому випадку, слід очікувати зростання безробіття і знецінення спеціалістів окремих галузей, зокрема "пролетаризації" інтелігенції.

6) Суттєвим чинником, який здатний допомогти "людині праці" і підвищити ефективність організації трудової діяльності, на думку Іван Павла II, є солідарність. "Праця характерна тим, що насамперед вона об'єднує людей, і в цьому полягає її суспільна сила – сила побудови співдружності", – говориться в енцикліці [2, 164]. Мислитель закликає наполегливо шукати шляхи оптимізації стосунків між працедавцем і робітником. Особливу роль у цьому процесі він відводить профспілкам, які, дбаючи про благо працівника, мають піклуватись про соціальну справедливість і захист прав трударів, не перетворюючи свою діяльність на певний вид групового чи класового "егоїзму" або ж інструмент політичної боротьби. "Постійно потрібно прагнути, щоб завдяки діяльності своїх профспілок працівник міг не тільки більше "мати", але, насамперед, більше "бути": повніше реалізувати, з будь-якого погляду, свою людську природу", – зазначає Папа-гуманіст [2, 164].

Вселенський Архієрей піднімає також питання міждержавної співпраці в інтересах працюючої людини, яка здійснює своє індивідуальне і суспільне призначення також в інтересах "всієї сім'ї людства".

Таким чином, вважаючи людську працю "найсуттєвішим ключем до всього соціального питання", Папа Іван Павло II у своїй енцикліці розглядає проблему праці з точки зору її людської цінності і пов'язаного з ним суспільного морального порядку. Зроблені Вселенським Архієреєм зауваги містять суттєвий праксеологічний потенціал, який слід обов'язково врахувати при організації ефективної соціально-економічної системи в Україні, що функціонуватиме в інтересах своїх громадян.

1. Пятківський Р.О. Цінність праксеології / Р.О.Пятківський // Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. – 2012. – Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. – 2012. – Вип. XVI. – С. 3-7.

2. Енциклика Его Святейшества Папы Иоанна Павла II "Laborem exercens" («Трудом своим») / Иоанн Павел II. // Энциклики Его Святейшества Папы Римского 1891, 1981, 1991 годов о труде и человеческой жизнедеятельности, нравственности и морали. – К.: Институт праксеологии, 1993. – С. 107 – 183.

3. Зеленецкий Я. Организация трудовых коллективов: Введение в теорию организации и управления /Я Зеленецкий. – М.: Издательство «Прогресс», 1971. – 311 с.

Коваль Ігор, Борисевич Лілія
(м. Івано-Франківськ)

Екуменічні мотиви християнської археології в наукових концепціях володимира Сас-Залозецького

Ім'я визначного українського вченого Володимира Сас-Залозецького було не просто навмисно призабуто, викарбувані золотими літерами на скрижалях українського релігієзнавства і мистецтвознавства його діяння були розтрошені радянськими цензорами, щоби ніхто з українців нічого не знав зі спадщини всесвітньовідомого науковця. Справедливо зауважує Володимир Качкан, що про В. Залозецького жодне радянське видання і не згадувало [11, с. 280].

Першою ластівкою, яка в кілька рядків сповістила про повернення на Батьківщину славного історика українського мистецтва, стало поновлення видання "Енциклопедії Українознавства" [5, с. 738-739].

А між тим, його творча біографія і наукова спадщина потребує монографічних досліджень. Бо, як вважає мистецтвознавець Роксоляна Козак: "Професор В. Залозецький – перший професійний історик мистецтва – візантолог світового масштабу. Він досліджував українське мистецтво і прагнув завжди представити його в контексті світових культур. Вчений викладав у високих школах Праги, Берліна, Відня, працював у Греко-Католицькій